

Timo Airaksinen

Hedonismin ilo ja kurjuus

Motto: *"To get back my youth I would do anything in the world, except to take exercise, get up early, or be respectable."*

(Oscar Wilde)

Hedonismilla tarkoitetaan oppia, jonka mukaan ihmisen käyttäytymistä ohjaavat mielihyvän tavoittelu ja mielipahan välttäminen. Kyseessä on silloin psykologinen hedonismi, joka on empiirinen teoria. On mahdollista tutkia ja testata empiiristä hypoteesia, jonka mukaan ihminen on hedonisti. Toinen hedonismin versio on eettinen eli normatiivinen hedonismi, jonka mukaan ihmiselle on luontaista ja sallittua tavoitella omaa mielihyväänsä ja välttää mielipahaa kaikessa, mitä hän tekee. Normatiivinen hedonismi siis oikeuttaa tällaisen motivaation. Teorian mukaan mielihyvä ja mielipahan välttäminen ovat ainoita arvokkaita asioita. Miten niiden vaalimisen voisi kieltää? Hyvä on aina vähintään sallittu tavoittelun kohde.

Antiikin filosofiaa: Epikuroksen oppi

Psykologinen hedonismi on ilmeisen virheellisen kanta. Ihminen toimii usein tavalla, joka ei merkitse edes pitkän tähtäimen mielihyvän hakemista ja usein myös unohtaa tietystä toiminnasta syntyvän mielipahan. En paneudu tähän

aiheeseen sen tarkemmin, vaan siirryn normatiivisen hedonismin piiriin, joka on kiinnostava teoria. Otetaan esimerkiksi antiikin epikurolainen elämänfilosofia, jonka mukaan mielihyvä on elämän ainut tärkeä ja tavoittelemisen arvoisen asia.

Epikuros kieltää tavoittelemasta voimakasta mielihyvää, sillä siihen liittyy aina tuska – ja tuska on aina paha asia, jota on vältettävä, jos haluaa elää järkevä miehen elämää eli elää oikein. Kun syö, on ensin oltava nälkä. Kun juo viiniä, tulee krapula. Kun urheilee, ruumista särkee. Nämä ovat sekoitettuja mielihyvän lähteitä. Niihin olennaisesti kuuluva tuska ja sen mukana mielipaha tekevät niistä arvottomia tavoittelun kohteita. Miten siis on elettävä? Epikurolainen vetäytyy kaltaistensa seuraan viileään lehtoon syömään ja juomaan kohtuudella, nauttimaan keskustelusta toisten seurassa ja kuuntelemaan lempeää musisointia (KUVA). Tavoitteena on pysyvä mielenrauha nautinnon ja kärsimyksen tuolla puolen (1).

Mitä kenelläkään voisi olla tätä sympaattista teoriaa vastaan? Valtaan päästyään varhaiset kristityt vainosivat epikurolaisia ja pilasivat hei-

KUVA. Epikurolaisia nauttimassa viinistä ja herkuista lehdossa puiden katveessa.

dän maineensa puhumalla mässäilevistä ja juopottelevista irstailijoista. Epikurolaisuudella on kansankielessä edelleen tällainen ikävä ja outo sävy. Kyseessä on kuitenkin resignoituneen eliitin pakopaikka, filosofia maailmasta vetäytymistä varten. Kristitytkin arvostivat vetäytymistä ja pakoa maailmasta. Luostarit vetävät edelleen puoleensa ihmisiä, jotka kokevat maallisen vaelluksensa liian likaiseksi ja tuskalliseksi (2). Halut ja mielihyvän tavoittelu ovat synnin merkkejä, ja kuten tiedämme, synnin palkka on kuolema. Epikurolaiset olivat ateisteja, siinä oli heidän syntisyytensä perussy. Toki ateismin käsite antiikissa oli erilainen kuin omamme, mutta jotakin kauhean pahaa se silti oli (3).

Halut ja mielihyvän tavoittelu

Kristittyyn perinteeseen kuuluvat niin mielihyvän paheksunta ja tuomitseminen kuin kärsimyksen ylistäminenkin. Kristitty seuraa Jeesusta, joka kärsi ihmisten tähden. ”Kärsi, kärsi, kirkkaamman kruunun saat”, sanoo runoilija. Jätetään nyt aatehistoria ja teologia sikseen ja siirrytään filosofian pariin. Mielihyvän tavoit-

telu liittyy haluamiseen siten, että ihminen haluaa jotakin, joka tuottaa mielihyvää. Psykologisen hedonismin mukaan kaikki haluaminen kohdistuu vain ja ainoastaan mielihyvään. Jos siis haluamme jotakin, me haluamme sitä siksi, että tavoittelemme mielihyvää. Halulla on aina kohteensa, koska ihminen haluaa nimenomaan jotakin tiettyä asiaa, joka siis on halun kohde eli objekti. Hän hahmottaa kohteen juuri halukertomuksensa avulla: hän kertoo itselleen tarinan siitä, miksi halun kohde on mielihyvän sävyinen juuri oikealla tavalla. Kun haluan jäätelöä, kerron itselleni tarinan siitä, miten ihanaa jäätelö on ja miten sitä aina ennen syötiin kotikylän uimarannalla. Tällainen kertomus sekä motivoi että oikeuttaa halun ja haluamisen juuri tässä tilanteessa. Kun jäätelöä sitten saa ja syö, halu lopulta sammuu herätäkseen taas joskus uudestaan (4).

On tietysti mahdollista, että ihminen ostaa jäätelöä vain pelkän tavan vuoksi sitä mitenkään erityisesti haluamatta. Joku ostaa jäätelöä, kun muutkin ostavat, vaikka inhoaa sitä. Sanomme kuvaavasti, että ihminen toimii silloin vastentahtoisesti. Tämä taas osoittaa, ettei

psykologinen hedonismi ole pätevä teoria. Entä normatiivinen hedonismi? Vihaan sinua ja olen pitkään halunnut kertoa sinulle, että näin on. Tiedän silloin loukkaavani sinua, mutta tämä vain ilahduttaa minua. Toimin psykologisen hedonismin periaatteen mukaisesti, mutta on selvää, ettei toimintani ole oikeutettua. Prima facie toimin väärin, vaikka tavoittelen mielihyvää. Oikeutuksen puute viittaa siihen, ettei normatiivinen hedonismi ole pätevä teoria teon oikeuttamisesta.

On ilmeistä, että ihmiset tavoittelevat mielihyvää väärin perustein. Mielihyvän tavoittelu saattaa saada haluamaan asioita, jotka vahingoittavat omaa minää. Vahingon kohteena saattaa olla toinen ihminen. Vahinko saattaa kohdata yhteiskuntaa. On selvää, että yhteiskunta rajoittaa hedonistisia (ja muita) haluja, jotka vahingoittavat sitä. Terrorismi vahingoittaa koko yhteiskuntaa. Jos halut vahingoittavat muita ihmisiä, he pelkäävät niitä ja yrittävät suojautua niiltä. Varkaudet ja muut rikokset vahingoittavat yksityisiä ihmisiä. Jos ihminen vahingoittaa vain itseään, entä sitten? Pitäisikö ihminen silloin jättää rauhaan ja sanoa, että ”omapahan on asiansa”? Käsittelen tässä vain viimeksi mainittua tapausta, koska siihen liittyy niin paljon outoa ja siksi myös filosofisesti tai retorisesti mielenkiintoista ajattelua.

On selvää, että haluamme suojata ihmisiä omalta itseltään vaikkapa itsemurhayritysten varalta. Emme sallisi ihmisten hankkivan iloa elämäänsä viinan, tupakan ja huumeiden avulla. Ehkä haluamme kieltää maksullisen seksin tarjonnan? Tätä asennetta kutsutaan holhoavaksi eli paternalistiseksi (5). Miten sitä perustellaan?

Paternalismin perusteet

Voidaan väittää, että yksilö toimii aina yhteiskunnassa, ja siksi kaikki itsetuhoisuus on yhteinen eli yhteiskunnallinen ongelma. Nautin viinaa ja nautin siitä, ja tämä kaikki haittaa ihmissuhteitani ja työtäni: ihmissuhteet ja työ ovat yhteiskunnan intressissä, joten juomiseen pitää

puuttua. Emme ehkä kriminalisoi juomista kuten huumeita, mutta paheksomme juomaria ja rankaisemme häntä monin vastaavin tavoin. Emme salli hänen ostaa alkoholia mielin määrin ja niin edelleen. Toki myös autamme, mutta tässä auttaminenkin on osa kontrollia.

Erityisen herkkä ongelma on oman mielentilan muuntelu huumeiden avulla. Jostakin syystä yhteiskunta pitää sitä sietämättömänä omavaltaisena ja on valmis tuhoamaan ihmisen, joka niin tekee. Kriminalisointi tuhoaa.

Silti ihminen ahdistavan sosiaalisen todellisuuden paineessa helposti kokee tajunnan muuntelun haluttavaksi: se vähentää tuskaa. Kenen puolella terveydenhoidon ammattilainen on? Filosofinen kysymys kuuluu, onko todella niin, että yksityisyyttä ei ole ja kaikki, mitä teemme itsellemme, on myös yhteiskunnan intressissä ja kontrollissa? Konservatiivit ajattelevat näin. Heille yhteiskunta ja sen intressit ovat ensisijaisia.

Toinen tapa yrittää saada yksilö kontrolliin on kieltää hänen omaa etuaan koskevan harkintansa kompetenssi. Otetaan esimerkki: Seksi on olennainen mielihyvän lähde. Prostituutio ja seksityö tuottavat ja myyvät mielihyvää. Prostituutiota vastustetaan usein väittämällä, että seksityö on erityisesti naiselle niin alentavaa, inhottavaa ja tuskallista, ettei kukaan voi tehdä sitä vapaaehtoisesti. Tässä on kaksi mahdollisuutta: tekijä on joko inkompetentti eli ymmärrykseltään vajaa tai sitten pakotettu. En käsittele tässä pakottamista. Mitä on inkompetenssi tässä yhteydessä? Seksityöntekijä ei ymmärrä oikein omaa tilannettaan, koska hänet on harhautettu tai hän ei osaa ajatella oikein. En käsittele tässä tahallista harhauttamista inkompetenssin tuottajana. Mitä on ”ajatella oikein”?

Vanha marxilainen termi on ”väärä tietoisuus”. Marx tarkoittaa sillä tapausta, jossa teollisuuden työntekijä uskoo puhaltavansa yhteen hiileen kapitalistin kanssa ja ajattelee, että hänen asemansa on jotenkin hyvä ja myös jollakin tavoin oikeutettu. Hän ei kykene ajattelemaan oikein ennen kuin marxilaisen teorian mukainen agitaatio iskee hänen tajuntaansa, ja hän

Onko todella niin, että yksityisyyttä ei ole ja kaikki, mitä teemme itsellemme, on myös yhteiskunnan intressissä ja kontrollissa?

näkee valon. Kristityn kannalta ateisti saattaa olla väärän tietoisuuden vallassa. Seksityöläinen puolestaan uskoo tekevänsä normaalia työtä, josta saa rahaa elämiseen; työ kuin työ. Hän ei kykene tajuamaan omaa asemaansa, joten häntä on autettava, vaikka sitten pakolla.

Tässä hedonistinen ajattelutapa palaa keittiöön keittiön kautta. Seksityöntekijän täytyy kärsiä työssään, koska työ on tosiasiasa niin alentavaa ja inhottavaa. Häntä on siis suojeltava kärsimykseltä. Maksullinen

seksi on siis pahaa, koska se inhottaa ja kuvottaa mielihyvän tuottajaa eli työntekijää. Sen täytyy inhottaa, koska seksi ei mitenkään voi olla maksullista. Seksin pitää liittyä kahden vapaan ihmisen intiimiin kohtaamiseen ja yhteisen hedonistisen intressin toteuttamiseen. Jos kohtaaminen on luonteeltaan intiimiä, sen vaatima toiminta on inhottavaa, jos intiimiysehto ei toteudukaan. Tai ehkä ajatellaan, että sukupuolielimet ja -yhdyntä ovat itsessään ja luonteeltaan kuvottavia, jolloin vain intiimiyden pelastaa tilanteen. Siksi seksityö on inhottavaa. Onko siis sanottava, että maksullinen seksi on yksinkertaisesti sietämätöntä ja iljettävää? Väite on liian tunneperäinen ja kiistanalainen menestyäkseen.

Mitä jos työntekijä sanoo tekevänsä seksityötä mieluummin kuin siivoavansa miesten vessoja ravintoloissa tai raatavansa sihteerinä valtionhallinnossa? Hedonistinen argumentti ei silloin enää pure: tämä ihminen ei ilmeisesti kärsi työstään, ja jos kärsii, kärsii samalla tavalla kuin siivoaja ja konttorityöntekijä (esimerkiksi osastosihteerinä). Miksi häntä ei jätetä rauhaan työnsä ääressä? Jos ei inhota, ei inhota, ja siinä kaikki. Kun hedonistinen argumentti ei enää oikeuta kontrollia, on käytettävä vahvempaa lääkettä.

Voimmeko sanoa, että seksityö on vahingollista koko yhteiskunnalle? Tämä on varmasti lupaava yritys. Sanomme, että seksi on yksi perhettä koossapitävistä voimista, ja siksi seksin ostaminen järkyttää yhteiskunnan perusteita. Jos seksiä saa vapaasti ostaa ja toteuttaa siten haluajan, avioliiton ja perheen asema

seksuaalisen nautinnon ja tyydytyksen turvasatamana vaarantuu. Yhteiskuntamme perustuu yksiavioisuuteen, jossa useat samanaikaiset sukupuolisuhteet eivät ole suotavia tai edes sallittuja – peräkkäisistä pidettiin ennen lukua, nykyään ei niinkään. Tämä tapa argumentoida

tuntuu kovin sosiologiselta ja kylmältä eikä ota huomioon ongelman syvällistä tunnesäilytystä. Olemme siis joutuneet ojusta allikkoon.

Oli miten oli, seksuaalisuus on ihmisen olennainen nautinnon lähde, ja sitä on aina

kovasti kontrolloitu. Seksuaalisuuden suodaan olevan intiimi asia, josta ei puhuta eikä sen enempää keskustella. Prostituution yksi viheellinen puoli onkin juuri se, että siinä intiimi ja yksityinen nousevat julkisuuteen. Se, mikä hinnoitellaan ja ostetaan, on aina julkista. Kauppa ei koskaan ole intiimiä. Paras nautinto on kuitenkin intiimiä.

Lopuksi

Olen nostanut mielihyvän ja nautinnon keskustelun kohteeksi ja puuttunut vieläpä seksiin, mikä saatetaan kokea pahana asiana. Se, ettei toiselle saa aiheuttaa mielipahaa, on oikein hyvä moraaliperiaate. Toisaalta ihmiselle ei saa aiheuttaa kipua, mutta kuten kaikki tiedämme, joskus – ehkä liiankin usein – kipu ja kärsimys ovat osa paranemisen prosessia. On siis sanottava, että turhan kivun ja mielipahan aiheuttaminen on väärin. Aivan kuten lääkäri pahoittelee aiheuttamaansa kipua, jos hän on hyvä lääkäri, hyvä filosofi pahoittelee aiheuttamaansa mielipahaa. ■

TIMO AIRAKSINEN, käytännöllisen filosofian emeritusprofessori
Helsingin yliopisto

KIRJALLISUUTTA

1. Wolfsdorf D. Pleasure in ancient greek philosophy. Key themes in ancient philosophy. Cambridge: Cambridge University Press 2012.
2. Agamben G. The highest poverty: monastic rules and form-of-life. Stanford: Stanford University Press 2013.
3. Whitmarsh T. Battling the gods: atheism in the ancient world. London: Faber & Faber 2016.
4. Airaksinen T. Halun vallassa – onnellisuutta etsimässä. Helsinki: Arktinen Banaani 2015.
5. Häyry H. The limits of medical paternalism. London: Routledge 1991.